

Valsts prezidenta Egila Levita runa diskusijā “Pavērsiens: 10 gadi kopš valodas referenduma”

Publicēts: 11.02.2022.

[Egils Levits](#)

Dāmas un kungji!

Godātie klātesošie!

I

Pirms 10 gadiem mūsu valsts piedzīvoja konstitucionālu satricinājumu, kas izrādījās būtisks pagrieziena punkts mūsu pašizpratnē par Latvijas valsts pastāvēšanas jēgu, latviskumu un latviešu valodu.

Šodien – pēc 10 gadiem – mēs varam atskatīties uz notikušo, to korekti juridiski izvērtēt un arī novērtēt tās pārmaiņas, ko mūsu sabiedrībā ir nesis šis referendums.

II

Tolaik spēkā esošais *referendumu* likums^[1] tika piemērots mehāniski sekli un Satversmes 78. panta prasības par pilnīgi izstrādātu projektu^[2] tika skatītas šauri formāli, tikai no juridiskās tehnikas puses.

Izmantojot šāda formālisma pavērtās iespējas, mērķtiecīgas provokācijas rezultātā tika savākta nepieciešamā 1/10 daļa vēlētāju parakstu par Satversmes grozījumu projektu, kas piedāvāja noteikt Latvijā krievu valodu kā otru valsts valodu.^[3]

Vēlos uzsvērt šodien, tāpat kā es to teicu toreiz: tāds priekšlikums *ab initio* no sākta gala bija antikonstitucionāls un nepieļaujams.

Jautājums par Latvijas valsts latvisko raksturu un latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu pieder pie Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem, kas pat referendumā nevar tikt pārskatīti un legāli grozīti.^[4]

Latvija kā neatkarīga un nacionāla demokrātiska, tiesiska valsts ir radīta uz visiem laikiem kā visu mūsu tautas paaudžu kopējs labums. Viena paaudze ar nejaušu balsu vairākumu nav tiesīga atņemt valsti nākamajām paaudzēm. Satversmes uzdevums ir nodrošināt, ka mūsu Latvijas valsts pastāv mūžam un ilgtspējīgi tiek atstāta arī tām paaudzēm, kas vēl tikai nāks mūsu vietā. Tādēļ Latvijas valsts neatkarība, nacionālas valsts, demokrātiskas valsts iekārtas un tiesiskas valsts principi veido mūsu Satversmes neaizskaramo kodolu, ko nav iespējams legāli pārskatīt vai grozīt.^[5]

Valsts amatpersonām un politiķiem vienmēr ir pienākums aizsargāt Latvijas valsts konstitucionālos pamatus no prettiesiska apdraudējuma.

Satversmes tiesa vēlāk ļoti pamatoti atzina, ka Centrālajai vēlēšanu komisijai un likumdošanas procesā iesaistītajiem konstitucionālajiem orgāniem ir pienākums pārbaudīt pēc būtības, vai vēlēšanu iesniegtais likumprojekts ir pilnīgi izstrādāts un atbilstošs Satversmei, un apturēt antikonstitucionāla likumprojekta virzību.^[6] Tāpat demokrātiskā, tiesiskā valstī konstitūcijas normas, principi un vērtības ir saistošas visiem, arī tautai, arī pilsoņu kopumam. Neviena konstitucionālais orgāns, arī ne Latvijas pilsoņu kopums, realizējot savas tiesības, nav tiesīgs pārkāpt Satversmi un rīkoties antikonstitucionāli.^[7]

Diemžēl nedz Centrālā vēlēšanu komisija, nedz konstitucionālie orgāni, kam Satversmes 78. pants uzliek par pienākumu pārbaudīt iesniegto projektu gan pēc tā formas, gan satura, toreiz neko nedarīja.

Daudzi politiķi ilgi palika neizlēmīgi, tomēr bija arī pozitīvi piemēri. Bija daudz pilsoniskās sabiedrības iniciatīvu, kas iestājās par mūsu valsts valodas aizsardzību, par to, lai latviešu valoda paliek vienīgā valsts valoda, kas, protams, atbilst mūsu konstitucionālajiem pamatiem. Kā piemēru varu minēt arī deputātes Ineses Vaideres organizēto semināru Eiropas Parlamentā tieši trīs dienas pirms referendumā, kur tika veiksmīgi skaidrota šī referendumā nozīme Latvijai, lai arī Eiropā zinātu mūsu viedokli.

Formāli tika izpildītas paredzētās likumdošanas procedūras,^[8] un Latvijas valsts konstitucionālo pamatu aizsardzība tika atstāta Latvijas pilsoņu kopumam. Antikonstitucionāls Satversmes grozījums tika virzīts uz tautas nobalsošanu.

III

Latviešu valoda ir cieši saistīta ar latviešu nācijas identitāti un valstiskumu, tāpēc tautas nobalsošana skāra ne tikai valodu, bet arī daudz svarīgāku jautājumu par Latvijas kā nacionālas valsts būtību un pastāvēšanu.^[9]

Profesors Kārlis Dišlers ir rakstījis, ka Satversmes pašu svarīgāko normu aizsardzība ir nodota pašas tautas rokās referendumā, paužot pārliecību, ka pilsoņi vienmēr spēs aizsargāt savas tiesības un demokrātisko Latvijas Satversmi.^[10]

2012. gada 18. februāra tautas nobalsošanā pret otru valsts valodu mēs kā Latvijas pilsoņu kopums pilnībā izpildījām savu pilsonisko pienākumu un nosargājām mūsu Satversmes pamatus.

Mēs katrs sapratām, cik svarīga mums ir latviešu valoda un latviska Latvijas valsts. Tās ir vērtības, kas mūs apvieno nācijā un valstī.

Es gribētu šodien teikt, ka šī tautas nobalsošana politiski bija svarīgs nācijas brieduma un atbildības apliecinājums. Redzot, cik valstiskums var būt trausls, viegli aizskarams un vāji aizsargāts, mēs katrs izdarījām savu izvēli par Latviju, balsojot pret otru valsts valodu.

Tautas nobalsošanā piedalījās 1 098 593 Latvijas pilsoņi un 821 722 pilsoņi balsoja pret otru valsts valodu. Ņemot vērā tolaik esošo balsstiesīgo vēlēšanu kopskaitu (1 545 004 pilsoņi), izrādījās, ka pret otru valsts valodu Latvijā ir nobalsojusi vairāk nekā puse visu Latvijas pilsoņu (53,19 %).^[11] Ierosinātais likumprojekts tika pārliecinoši noraidīts.^[12]

Ar šo balsojumu Latvijas pilsoņu kopums pārliecinoši apstiprināja latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu un nostiprināja nacionālas valsts virsprincipu. Tā ir pirmā un šobrīd vienīgā reize Latvijas vēsturē, kad kādā tautas nobalsošanā tiek panākts konstitucionālais vairākums.

Nacionālas valsts virsprincips, kas norādīts arī Satversmes ievada ceturtajā rindkopā, paredz valsts un sabiedrības pienākumu saglabāt un stiprināt Latvijas valsts latvisko identitāti, kas ir nodrošināma ar konkrētām politikām un likumdošanas iniciatīvām. Tāpat antikonstitucionālas būtu jebkādas iniciatīvas, kas mēģinātu relativizēt un marginalizēt latviskumu Latvijas valsts konstitucionālajos pamatos.

IV

Satversmes 79. pants paredz, ka Latvijas pilsoņu kopums var grozīt Satversmi, ja par grozījumiem nobalso vairāk nekā puse balsstiesīgo pilsoņu.

2012. gada 18. februārī, balsojot pret krievu valodu kā otru valsts valodu un tādējādi faktiski balsojot par latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu, 79. pantā prasītais balsu vairākums tika sasniegts.

Līdz ar to Latvijas pilsoņu kopums pieņēma konstitucionāla ranga lēmumu, apstiprinot Latvijas valsts nacionālo, latvisko raksturu.^[13]

Šī Latvijas pilsoņu kopuma tautas nobalsošanā paustā griba ir juridiski saistoša un uzskatāma par spēkā esošu konstitucionāla ranga aktu mūsu valststiesību sistēmā.^[14]

Mūsu valststiesību sistēma pazīst vairākus konstitucionāla ranga aktus, ne tikai Satversmi. Līdzās mūsu 1922. gada 15. februāra Satversmei, 1918. gada 18. novembra proklamēšanas aktam, 1920. gada 27. maija Deklarācijai par Latvijas valsti, 1944. gada 8. septembra Deklarācijai par Latvijas valsts atjaunošanu, 1990. gada 4. maija deklarācijai "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu", 1991. gada 21. augusta konstitucionālajam likumam "Par Latvijas Republikas valstisko statusu" un Satversmes 68. panta otrās daļas kārtībā pieņemtajiem likumiem, kas nodrošina mūsu dalību Eiropas Savienībā, arī 2012. gada 18. februāra Latvijas pilsoņu kopuma lēmums ir vēl viens visiem saistošs *sui generis* konstitucionāla ranga akts, kam ir būtiska nozīme Latvijas valsts konstitucionālo pamatu izpratnē.^[15]

V

2012. gada 18. februāra Latvijas pilsoņu kopuma lēmumam Latvijas valststiesībās ir trīskārša nozīme.

Pirmkārt, šajā tautas nobalsošanā tika noraidīta iespēja kādai citai valodai piešķirt valsts valodas vai oficiālas valodas statusu. Latviešu valoda ir vienīgā valsts valoda, un šāds Latvijas pilsoņu kopuma lēmums nav pārskatāms.^[16] Tas arī konstitucionāli izslēdz jebkādas iespējas mazināt vai sašaurināt latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas un saliedētas sabiedrības pamata lomu.^[17] Valsts valodas politikas galvenajam mērķim jābūt vērstam uz to, lai stiprinātu latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas pozīcijas un statusu sabiedrībā.^[18]

Otrkārt, šajā tautas nobalsošanā neatgriezeniski ir nostiprināts Latvijas valsts nacionālais, latviskais raksturs.^[19] Nacionālas valsts princips ir viens no Satversmes virsprincipiem, un tam Satversmes sistēmā ir tāda pati nozīme kā demokrātiskas valsts iekārtas un tiesiskas valsts virsprincipam.^[20]

Arī Satversmes tiesa savā praksē ir attīstījusi nacionālas valsts principu.^[21] Tā ir uzsvērusi: "Nacionālas valsts princips uzliek valstij ne vien negatīvu pienākumu nedarīt neko tādu, kas varētu vājināt Latvijas latvisko identitāti, bet arī – un jo sevišķi – pozitīvus pienākumus to dažādos veidos stiprināt."^[22]

Latvijas valsts ir izveidota, īstenojot latviešu nācijas valstsgribu. Latvijas valsts pamats un nesējs ir latviešu nācija kā valstsnācija, kas nosaka Latvijas valsts nacionāli kultūrālo identitāti.

Latviešu nācijas kā valstsnācijas valoda un kultūra ir valsts (kā institūciju kopuma) un visas sabiedrības kopējā valoda un kultūra.^[23]

2014. gadā Satversmes ievadā tika ierakstīts, ka Latvijas valsts mērķis ir nodrošināt latviešu nācijas, valodas un kultūras pastāvēšanu cauri gadsimtiem.^[24] Satversmes ievads bija nepieciešams, lai labāk atsegtu, padarītu redzamus Latvijas valsts pamatus, arī tas bija viens no darbiem, ko iniciēja referendums.

Treškārt, latviešu valoda kā vienīgā valsts valoda un nacionālas valsts princips pieder pie neaizskaramā Satversmes kodola, kas nosaka Latvijas valsts konstitucionālo identitāti.^[25]

Latvijas pilsoņu kopuma tautas nobalsošanā paustā konstitucionālā vairākuma griba apstiprina, ka šie jautājumi Satversmes ietvaros ir neaizskarami.

Nav iespējams vājināt latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas pozīcijas vai pārskatīt nacionālas valsts principa prasības. Šādi priekšlikumi, iniciatīvas un idejas ir antikonstitucionālas un nebauda Satversmes aizsardzību.^[26]

VI

Tautas nobalsošana pirms 10 gadiem deva vajadzīgo grūdienu amatpersonām un politiķiem, lai steigšus tiktu veikti darbi Latvijas kā nacionālas valsts un tās konstitucionālās identitātes nostiprināšanai.

Ir pieņemts Satversmes ievads. Satversmes tiesa un Augstākā tiesa savā praksē pievērsī lielā rūpību konstitucionālās identitātes jautājumiem, un šajā jomā aizvadīto 10 gadu laikā ir paveikts patiešām daudz.

Tāpat arī mūsu sabiedrība šajos gados ir pievērsusi lielāku uzmanību latviskuma saglabāšanai un attīstīšanai, kļuvusi zinošāka valsts konstitucionālo pamatu lietās un arī prasīgāka pret valsts institūcijām, politiķiem, lai tiesiskajā un sociālajā realitātē tiktu pilnā apjomā nodrošināts tas, ko paredz Satversme.

Es domāju, ka mēs esam izdarījuši pareizos secinājumus pēc 2012. gada 18. februāra tautas nobalsošanas un šajos 10 gados arī padarījuši virkni vajadzīgo darbu. Šis darbs ir jāturpina.

Jāņem vērā arī tas, ka kopš referendumā ir izaugusi jauna paaudze, kas savu izpratni par valsts valodas lietojumu un kvalitāti, par latviešu valodas nozīmi mūsu tautai un valstij dažkārt neapzināti balsta patērētājsabiedrībai raksturīgā mirkļa izdevīguma pieejā.

Paldies visiem Latvijas patriotiem, kuri vienmēr rūpējušies par Latviju un latviešu valodu un godprātīgi strādājuši, lai Latvija pastāvētu kā stipra, nacionāla, latviska valsts!

[1] 1994. gada 31. marta likums "Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu" līdz tā 2012. gada 20. septembra grozījumiem, kad ticis mainīts arī likuma nosaukums. Šobrīd tas ir likums "Par tautas nobalsošanu, likumu ierosināšanu un Eiropas pilsoņu iniciatīvu".

[2] Centrālās vēlēšanu komisijas tiesības pārbaudīt to, vai iesniegtais projekts ir pilnīgi izstrādāts, bija akceptētas jau starpkaru periodā. Sk.: Dišlers K. "Vai Centrālajai vēlēšanu komisijai ir tiesība pārbaudīt iesniegtos likumprojektus", Jurists, 1928, Nr. 5. Šādu kompetenci apstiprināja, iztulkojot Satversmes 78. pantu, arī Satversmes tiesa. Sk. Satversmes tiesas 2012. gada 19. decembra lēmumu par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-03-01.

[3] Likumprojekts "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē". <https://www.cvk.lv/lv/tautas-nobalsosanas/par-grozijumiem-latvijas-republikas-satversme-2012/likumprojekts-grozijumi-latvijas-republikas-satversme>

[4] Briede J. Satversmes 78. pants. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. V nodaļa. Likumdošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 285.–288.lpp.

[5] Sk. Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2012. gada 17. septembra viedokli "Par Latvijas valsts

konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu". Plašāk sk.: Levits E. Valstsgriba. Idejas un domas Latvijai. 1985–2018. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019.

[6] Sk. plašāk Satversmes tiesas 2012. gada 19. decembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-03-01 19.-22.punktu.

[7] Sk. turpat 18.3. punktu.

[8] Plašāk sk.: Briede J. Satversmes 78. pants. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. V nodaļa. Likumdošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 288.–292.lpp.

[9] Druviete I., Veisbergs A. Latviešu valoda 21. gadsimtā. Latvija un latvieši. I sējums. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2018, 234.lpp.

[10] Dišlers K. Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga: A.Gulbis, 1930, 75. lpp.

[11] 2012. gada 18. februāra tautas nobalsošana par likumprojekta "Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē" pieņemšanu. Rezultāti: <http://www.tn2012.cvk.lv/>

[12] Centrālās vēlēšanu komisijas 2012. gada 23. februāra lēmums Nr. 25 "Par 2012. gada 18. februāra tautas nobalsošanas rezultātiem"

[13] Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2012. gada 17. septembra viedokļa "Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu" 132. punkts.

[14] Druviete I., Kārkliņa A., Kusiņš G., Pastars E., Pleps J. Satversmes 4. pants. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 315. lpp. Plašāk sk.: Pleps J. Vienā valodā. <https://providus.lv/raksti/viena-valoda/>, 21.08.2012.

[15] Valsts prezidenta Egila Levita 2021. gada 26. aprīļa paziņojuma "Par latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nostiprināšanu" IV sadaļa. Sk. arī: Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2021, 26.–27. lpp.

[16] Sk. arī: Druviete I., Kārkliņa A., Kusiņš G., Pastars E., Pleps J. Satversmes 4. pants. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 315. lpp.

[17] Valsts prezidenta Egila Levita 2021. gada 26. aprīļa paziņojuma "Par latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas nostiprināšanu" IV sadaļa.

[18] Turpat.

[19] Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2012. gada 17. septembra viedokļa "Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu" 132. punkts.

[20] Turpat, 219.–235. punkts.

[21] Satversmes tiesas 2021. gada 4. jūnija sprieduma lietā Nr. 2020-39-01 14.1. punkts.

[22] Satversmes tiesas 2017. gada 17. novembra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2017-01-01 16. punkts.

[23] Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas 2012. gada 17. septembra viedokļa "Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu" 164.–170.punkts. Plašāk sk.: Grigore-Bāra E., Kovaļevska A., Liepa L., Levits E., Mits M., Rezevska D., Rozenvalds J., Sniedzīte G. Satversmes 1. pants. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 223.–225. lpp.

[24] Satversmes ievads. Plašāk sk.: Balodis R. Satversmes ievads. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I

nodaļa. Vispārējie noteikumi. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 125.–126. lpp.

[25] Sk. arī: Osipova S. Latvijas Republikas konstitucionālā identitāte Satversmes tiesas spriedumos. Grām.: Osipova S. Nācija, valoda, tiesiska valsts: ceļā uz rītdienu. Rakstu krājums. Rīga: Tiesu Namu Aģentūra, 2020, 43.–52. lpp.

[26] Sk. arī: Nikuļceva I. Satversmes 77. pants. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. V nodaļa. Likumdošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 271.–274. lpp.

<https://www.president.lv/lv/jaunums/valsts-prezidenta-egila-levita-runa-diskusija-paversiens-10-gadi-kops-valodas-referenduma>